

Bak luksusmurene

I Halden får fangene mange sjanser.
Så hvorfor vil noen av dem bytte til et vanlig fengsel?

I NOVEMBER VAR DET 3657 innsatte i totalt 51 fengsler i Norge. Vi besøkte det nyeste og mest luksuriøse.

Tekst: **IRENE PERONI**
Foto: **ALEX MASI**

«Det ultimate fengselsoppholdet for drapsmenn og voldtektsmenn.»
«Mye bedre enn de fleste studentboliger.»
«Jeg fikk nesten lyst til å rane noen i Norge slik at jeg endelig kan få en flatskjerm.»

DISSE OG MANGE FLERE sarkastiske kommentarer dukket opp på nettet da nyheten spredte seg om at et ultramoderne fengsel med alle slags bekvemmeligheter og topp komfort ble åpnet i Halden. Fengselet, med sine 252 plasser, er landets nest største etter Oslo fengsel. Det kostet 1,4 milliarder kroner, pluss 6,1 millioner bare til kunst – «som skal bidra til nye opplevelser og få de innsatte til å føle seg tatt på alvor,» forklarer fengselsdirektør Are Høidal.

Mesteparten av den internasjonale medie-dekningen skriver seg fra den høytidelige åpningsseremonien i april, med kong Harald som æresgjest. I fokus da var den imponerende gymmen, det førsteklasses lydstudioet og det koselige, frittstående huset med lekeplass utenfor, som de innsatte med barn kan bruke til familiebesøk i helgene.

Men ett fundamentalt element manglet:

Fengselet sto fortsatt tomt, det var ennå ikke blitt testet av sluttbrukerne. Ingen visste hva deres reaksjon ville bli.

Mange, både i Norge og i utlandet, vil antageligvis bli svært forundret over at endel innsatte ved det antatte «paradiset med redusert frihet» egentlig ønsker å pakke sakene sine og flytte tilbake til de mindre velutstyrte fengslene hvor de befant seg før.

Plettfri harmoni. Fra det øyeblikket man går gjennom slusen ved hovedporten, blir man slått av den generelle harmonien her, og ikke bare på grunn av anleggets utseende. De lave bygningene og fellesarealene er strøkne; unge, ubevæpnede fengselsbetjenter prater og ler med fangene, atmosfæren er overraskende avslappet. Til tider kan det til og med være vanskelig å skille mellom ansatte og innsatte. Betjentene er de eneste som bærer uniformer.

Den seks meter høye og 1,4 km lange betongmuren omslutter også et stykke furuskog i en slak skråning. Selv om området foreløpig ikke er tilgjengelig for de innsatte, skal det en gang i fremtiden brukes til løpeturer.

– Under tilsyn, selvfølgelig; la oss ikke glemme at det er drapsmenn, profesjonelle narkotikasmuglere og farlige kriminelle blant dem, sier Høidal. Løypa og en klatrevegg i fjellskrenten skal bygges av de innsatte selv.

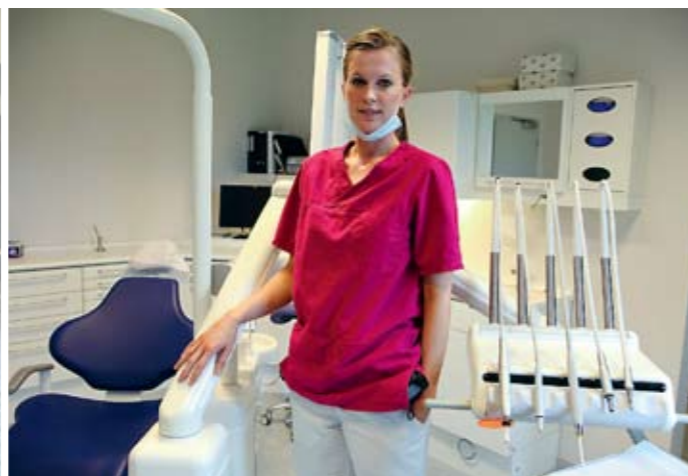
Alt dette er fullstendig i tråd med det såkalte normalitetsprinsippet, en av hovedpilarene i det norske fengselsvesenet. Den grunnleggende tanken er at reintegreringen i

UNDER OPSIKT: De innsatte er aldri alene. Selv ikke når de er inne på sine egne bad. Charlotte Emilie Sandvold venter på at tannpusseren skal gjøre seg ferdig.

MILJØARBEID: Betjentene jobber skulder ved skulder med de innsatte i alle verkstedene.

GRATIS PLOMBE: Helseavdelingen består av 11 sykepleiere, to fysioterapeuter, leger og tannleger.

SKOLETILBUD: Utdanningsleder Rolf Stene (t.h.) og lærerne får mye ros selv fra de mest kritiske innsatte.

FAGBREV: Fengslets teknikk- og industriverksted er godkjent som opplæringsbedrift.

INGEN RAMBO: Fritidstilbudet inkluderer mye fysisk aktivitet, selv om løse vekter er forbudt.

KJEDER SEG: De innsatte har flatskjerm på cella, men de fleste hadde foretrukket å kunne bruke mer tid i fellesområdene.

☞ samfunnet blir mye enklere hvis forholdene innenfor de lukkede institusjonene ligner mest mulig på hverdagslivet.

– Det er kun frihetsberøvelsen som er straffeelementet, understreker en av de tre fritidslederne, Synnøve Sørlund.

– Det er ingen som har sagt at det skal være små vinduer, dårlig mat, at du skal bli utsatt for trakassering osv. Det er jo internasjonale prinsipper som står i internasjonale konvensjoner.

Savner gammelfengslene. Men ikke alt som glimrer er gull, og mens de fleste besøkende kommer til å forlate anlegget med et stort smil, virker de innsatte mindre imponert.

– Sant nok, rommene er veldig fine her, sier «Stian» (38) om sin studenthybel-lignende, 12 kvadratmeter store celle.

– Vi har flislagt bad med dusj, et lite kjøleskap, en flatskjerm-TV. Dette er det alle mediene skryter av. Men hadde det ikke vært for skoletilbudet

og lærerne, og det at jeg nå er nærmere der jeg kommer fra og får besøk oftere, ville jeg valgt å flytte tilbake til fengselet hvor jeg var før. Cella mi var halvparten så stor som denne, men jeg hadde mye mer frihet.

«Stian» påstår at flere innsatte har vurdert å flytte tilbake til sine forrige institusjoner. Det at betjentene (50 prosent av dem kvinner) er kontinuerlig til stede, irriterer mest.

– I mitt gamle fengsel hadde vi to tre rom hvor vi kunne være sosiale,

SIKKER: Muren er massiv utenfra. Men på innsiden skjules den av trær.

spille kort og spise, og da var det litt koselig at det av og til kom en betjent og skulle prate med oss, sier han.

– Men her sitter de ved siden av deg hele tiden. Hvis vi vil snakke om noe privat, kan vi ikke gjøre det. Og da blir det veldig slitsomt.

Fengselsdirektør Are Høidal forklarer at det er en policy i kriminalomsorgen å ha betjenter ute i miljøet hele tiden.

– Det kalles miljøarbeid, sier han mens han byr på kaffe og kjeks på

sitt romslige, lyse kontor. – Noe av kritikken mot fengslene her i landet er at de er forbryterskoler. Folk trefter medinnsatte og kan planlegge nye forbrytelser. Derfor skal vi betjenter være til stede i innsattmiljøet hele tiden. De innsatte skal aldri være alene, og jeg kan godt forstå at de opplever det som de gjør.

Undervisning. Et av fengslets viktigste tilbud står Halden videregående skole for. Undervisningstilbudet in-

kluderer restaurant- og matfag, teknikk og industriell produksjon, bygg- og anleggsteknikk, samt musikk. For dem som allerede har videregående og har lyst til å studere på universitetsnivå, hjelper skolen med å legge til rette for selvstudium og å sikre finansiering fra Nav.

Undervisningen foregår i aktivitetssenteret, en kort spasertur fra boligavdelingene. Bolig-, arbeids-/skole- og fritidsbyggene ligger på forskjellige deler av den ca. 150 dekar

IVRIGE LESERE: Biblioteket har over 4000 bøker, DVD-er og CD-plater å velge mellom.

JAILHOUSE ROCK: Joakim (27) (til høyre) spiller bass med bandet sitt i det profesjonelle lydstudioet.

MULTIKULTURELT: Bønnerommet er uvigsløst og for alle.

MATLYST: Kokebøker topper bibliotekets utlånsliste.

STOLTE: Betjentene er det beste ved fengselet, sier fengselslederen Are Høidal (t.h.), her med programansvarlig Elling Ellingsen.

EKSOTISK KRYDDER: Flertallet av elevene på restaurant- og matfag har utenlandsk bakgrunn. De tar med seg litt av sin egen matkultur inn på kjøkkenet.

store tomten, slik at de innsatte må ut av boligene for å komme seg til skolen og derfra til fritidsaktivitetene.

På skolekjøkkenet driver en liten gruppe innsatte iført hvite kokkejakker og -luer, med et mål om en fremtidig jobb innen cateringbransjen. De har nettopp satt seg ned ved et pyntet festbord for å innta en selvlaget middag bestående av løksuppe og eplekake.

«Bjarne» (49) skal bli kokk. Han er den første lærlingen i Halden fengsel, og håper at fagbrevet kommer til å sikre ham en ordentlig jobb når han blir løslatt. Istedenfor å holde seg sammen med de andre på det koselige, lille skolekjøkkenet, jobber han i fengselets svære og mye mer upersonlige storkjøkken. Middagene til de innsatte – «som aldri gjentar seg før 14 dager er gått,» understreker han stolt – blir frosset ned og kjørt opp til boavdelingene to ganger i uken.

– Jeg søkte meg hit frivillig, og jeg må si at jeg ble litt skuffet, sier han.

– Vi hadde hørt at det ikke var gitter foran vinduene og at du nesten ikke så muren, men så viser det seg at systemet er veldig strengt fordi det skal følge alle forskriftene. Når du får

FAKTA

Halden fengsel

- **Innsatte:** 224, fullt hus fra desember med 252 innsatte
- **Varetekt:** 90
- **Utenlandsk statsborgerskap:** 38 prosent
- **Fengselsbetjenter:** 170, halvparten er kvinner

besøk, må du kle av deg alle klærne og rumpa rett opp. Du føler deg litt mistenkt for å ha gjort noe ulovlig selv om du ikke har gjort noe.

«Bjarne», som hadde mange års erfaring med kjøkkenarbeid før han havnet i fengsel, sier han har hørt rykter om at det er vanskeligere å smugle inn narkotika her enn i andre fengsler.

– Men for meg, som ikke driver med rusmidler, spiller det ingen rolle. Fra mitt synspunkt er det bedre å være her, fordi det er mange trær her. Du føler deg litt mindre innestengt, og det gjør psykisk godt.

Fornøyd. I det imponerende, topp moderne musikkstudioet møter vi

Joakim (27), som spiller i et band med to kamerater. Det er ikke første gang vi ser ham: Han ser ut til å være aktiv og engasjert, og deltar i mange forskjellige aktiviteter. Endelig noen som ser ut til å sette pris på fengselet, også når det gjelder frihet.

– Jeg er veldig, veldig fornøyd, begynner han. – Jeg har sonet i nesten fem år og sittet i syv andre fengsler, og til å være et høysikkerhetsfengsel er det veldig bra. Det er tilrettelagt for skole og rehabilitering, så jeg tror det kommer til å hjelpe mange til å komme på riktig vei.

I små fengsler er det ofte bare jobb til halvparten av de innsatte, så da blir man masse på cella og får bare en time luft. Det er det man får. Og lite matlaging; det er ikke alle fengsler hvor man kan lage mat. Halden fengsel er veldig bra.

Luksusfelle? Mye av kritikken da fengselet åpnet, gikk på at en slik luksuriøs institusjon kunne tiltrekke flere kriminelle fra utlandet.

– Polakker, bulgarere og rumenere lever bedre i norske fengsler enn de gjør i sine hjemland, sa Fremskrittspartiets nestleder Per Sandberg etter åpningen.

Våre utvalgte oster. Lagret lenger for smakens skyld.

Våre Utvalgte er en serie oster med lange håndverkstradisjoner. Ostene ystes som hele ostehjul, og lagres og modnes med skorpe fra 3 til 15 måneder, slik at de utvikler en enda rikere og fyldigere smak. Les mer på www.tine.no/utvalgte

FELLESSKAP: Blandede lag med innsatte og ansatte spiller fotball, volleyball og basketball utendørs.

☞ – Tenk hvordan det blir om vi skal la disse sone i Halden fengsel. Ryktet om hvor fint og luksuriøst det er, vil spre seg fort, og vi vil få enda flere utenlandske bander til Norge.

Kritikken utløste en stor debatt. Halden fengsels fremste formål er å gi folk en utdanning slik at de kan reintegreres i det norske samfunnet. Derfor er det blitt bestemt at de utenlandske som skal utvises etter soningen, flyttes til andre fengsler. Dette har ført til at antallet utenlandske innsatte er redusert fra 70 prosent da fengselet åpnet, til 38 prosent i dag.

Høidal er overbevist om at luksusfengselets tiltrekningskraft er en myte.

– Jeg har snakket med mange utenlandske innsatte, og alt de var ute etter i Norge, var å tjene raske, lette penger og så dra hjem, sier han.

– Dessuten kan de ikke vite hvor de havner. Ullersmo fengsel er langt fra Halden i fysisk kvalitet. Og Oslo fengsel, hvor jeg har jobbet i 20 år, ble bygget i 1851 og kan neppe kalles et luksusfengsel.

Ikke så stas. Men hva med de heldige utlendingene som får bli i Halden? Familie og venner bor langt unna. De

Selv om du går i fengsel i paradiset, er det fortsatt fengsel

«Paul» (33)

får nesten aldri besøk. Og hver innsatt har krav på å få bruke telefon 20 minutter i uken. Forutsetningen er at man snakker et språk som betjentene skjønner, ettersom samtalen avlyttes: norsk eller engelsk, kanskje tysk.

Hva flatskjerm angår, så er kanalene stort sett skandinaviske, og kjøleskapet er ikke til nytte hvis man ikke har penger til mat. De utenlandske, særlig østeuropeerne, blir vi fortalt, pleier nemlig å sende lommepengene de får fra fengselet (56 kroner pr. dag hvis de jobber, ellers 36 kroner) hjem til familiene.

Utenfor bønnenrommet, et slags kappell alle innsatte kan bruke, møter vi «Paul» (33) fra Nigeria. Han slapper av etter å ha jogget sammen med noen andre innsatte på fotballbanen.

– Prison is prison, sier han. – Selv om du går i fengsel i paradiset, er det fortsatt fengsel. Men dette kan du bare skjønne hvis du har sittet inne.

«Paul» har universitetsutdanning

fra hjemlandet og snakker utmerket engelsk, men siden han skal sendes tilbake til Polen, hvor familien hans bor, får han ikke gå på skolen. Likevel mener han det alltid finnes noe interessant å gjøre her.

– Jeg pleier å lese mye og driver med idrett. Tro meg: Hadde jeg hatt de samme mulighetene mens jeg var der ute, ville jeg aldri havnet i fengsel.

Spørsmålet om Norges rehabiliteringsstrategi og overdådige kriminalomsorg virkelig lønner seg, forblir ubesvart. Tilbakefallsprosenten er imponerende lav: Den ligger på rundt 20 prosent de første to årene etter løslatelsen, mens i Storbritannia er det tilsvarende tallet ca. 60. Om «luksusfengslene» tiltrekker flere kriminelle fra utlandet, vil bare tiden vise.

Men én ting står fast: Den eneste personen som har tatt livet av seg i Halden hittil, var utenlandsk. Det skjedde rett etter at fengselet åpnet. Han satt i varetekt og hadde en lang, alvorlig sak foran seg, og mange år å sone i Norge. Hadde han tenkt på det som et langt opphold på et luksushotell, ville han trolig fortsatt vært i live.

a-magasinet@aftenposten.no